

Centrul militar roman de la Buridava

GH. BICHIR

La circa 9 km sud de municipiul Rîmnicu Vilcea, pe teritoriul satului Stolniceni, se află o importantă așezare antică identificată cu Buridava romană.

Așezarea se întinde pe o suprafață de circa 800×350 m, fiind delimitată spre est de râul Olt, iar spre vest de șoseaua Rîmnicu Vilcea — Drăgășani. Fiind suprapusă în întregime de actualul sat Stolniceni (ce aparține din punct de vedere administrativ de municipiul Rîmnicu Vilcea), așezarea a fost distrusă în cea mai mare parte de construcțiile gospodărești, de muncile agricole și de alte lucrări.

Declarată rezervație arheologică, în anul 1972 s-a reușit ca zona cea mai bogată în vestigii arheologice (circa 10 000 m²) să fie împrejmuită cu gard din plasă de sîrmă, iar în anul 1975 s-a construit un depozit de materiale, care după terminarea săpăturilor va fi amenajat ca depozit-muzeu.

Săpăturile arheologice pe care le-am efectuat în perioada anilor 1971 — 1983¹, în diverse puncte ale așezării civile romane, au dus la identificarea a două grupuri de terme: termele mari (notate cu nr. 1) care sînt printre cele mai mari edificii de acest gen din Dacia, situate în perimetrul rezervației împrejmuite și termele mici (nr. 2) care se află la circa 200 m mai spre nord, în punctul „Potecă”. În cadrul așezării s-au mai identificat și alte construcții de caracter public sau privat.

În 1980, am reușit ca, după mai mulți ani de încercări, să putem săpa în curtea Mariei Albăstroiu, pe locul fostului conac „Boroneasa”, acolo unde D. Tudor considera (chiar dă un plan cu dimensiuni exacte) că a fost castrul de la Buridava². După D. Tudor „castrul era construit din zid de piatră și cărămidă, de formă pătrată, cu latura lungă de 50 — 60 m”³. După același cercetător, castrul a putut fi construit de un detașament al cohorții I *milliariu Britonum* în vremea lui Hadrian⁴. „Forma pătrată a castrului, mărimea lui și sistemul de apărare din care face parte (*Limes Alutanus*) ar pleda pentru o construcție din vremea lui Hadrian” spunea D. Tudor⁵.

În acest loc am trasat două secțiuni paralele, cu dimensiunile (permise de grădina Mariei Albăstroiu) de $40 \times 1,50$ m, la un metru distanță una de alta⁶. În cele două secțiuni săpate n-am identificat nici o urmă de zid, în schimb, am constatat existența unui strat de cultură subțire, care a permis să constatăm că în epoca ei de maximă înflorire așezarea civilă romană s-a extins și în această zonă; stratul de cultură de aici fiind distrus, în cea mai mare parte, de un cimitir medieval, datat pe baza a trei monede de bronz în secolul al XVI-lea⁷. Subliniem faptul că ceea ce D. Tudor considera zid al castrului erau simple pietre puse de proprietarul casei pentru a-i proteja gardul⁸. Așadar problema

¹ Vezi Gh. Bichir, *Buridava*, 4, 1982, p. 43—54; idem, *Studii Vîlcene*, 6, 1983, p. 9—14; Gh. Bichir, P. Bărdașu, *Materiale*, 1983, p. 336—344.

² Vezi D. Tudor, *OR*³, p. 311, fig. 73/5; idem, *OR*⁴, p. 270, fig. 59/2.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*. Cf. și C. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, București, 1983, p. 90—91.

⁶ Cf. Gh. Bichir, P. Bărdașu, *op. cit.*, p. 337.

⁷ *Ibidem*; Gh. Bichir, *Buridava*, 4, 1982, p. 51.

⁸ Am sesizat de acest lucru pe prof. D. Tudor, încă din primele campanii de săpături și l-am invitat să constate acest lucru la fața locului. În orice caz, planul publicat în *OR*³, p. 285, fig. 73/5 și *OR*⁴, fig. 59/2, nu putea fi făcut de P. Polonic în 1894 așa cum spune D. Tudor, deoarece la sfîrșitul secolului al XIX-lea nu exista „Casa Albăstroiu”, trecută în plan. Menționăm că în manuscrisele Tocilescu-Polonic nu există nici un plan al castrului de la Buridava. D. Tudor, *OR*⁴, p. 270 specifică pentru prima dată că acest plan s-a pierdut, fără a preciza cînd?

identificării castrului de la Buridava rămîne deschisă și în campaniile viitoare vor trebui făcute noi sondaje în zonă, lucru dificil, deoarece trebuie săpat în curțile și grădinile sătenilor.

În această situație, numele unităților militare ce au staționat în centrul roman de la Buridava rămîne să fie cunoscut pe baza tegulelor cu ștampile descoperite în perimetrul așezării civile, în sectorul termelor mari — priza nr. 1. Subliniem faptul că, în așezare, în sectorul termelor mari — priza nr. 1, s-au identificat șase niveluri de locuire; cinci sînt romane și se plasează în timp în perioadele Traian-Aurelian (sau Gallienus?), iar al șaselea se datează post retragerea stăpînirii romane din Dacia. Nivelurile de locuire din așezare corespund în linii generale cu faze de mari rafaçeri a termelor. În cadrul termelor mari (nr. 1) s-au identificat încăperi cu hypocaust, guri de cuptoare pentru încălzit (*praefurnia*), căzi (*alvei*), bazine (*piscinae*), canale de aducțiune și de eliminare a apei etc.⁹, S-a descoperit de asemenea un numeros și interesant material arheologic.

În perimetrul termelor mari și a unei construcții (distruse complet) din sectorul priza nr. 1 s-au găsit numeroase tegule (în stare fragmentară) cu ștampile, indicînd unitățile militare ce au contribuit la construirea acestor edificii.

În săpăturile arheologice efectuate de noi în perioada 1971 — 1984, s-au descoperit 130 de ștampile, iar anterior cercetărilor noastre s-au găsit înîmplător, sau în sondajele făcute în 1962 și 1965 de D. Tudor, aproximativ 10 exemplare. În total se cunosc circa 140 de ștampile, care, în ordinea frecvenței lor, indică următoarele unități militare¹⁰:

I. *P(edites) S(ingulares)*

Ștampilele aparținînd acestei unități sînt cele mai numeroase; s-au descoperit 87 numai din cercetările noastre, iar anterior au fost găsite trei¹¹. Toate sînt prescurtate *P.S.*, dar în funcție de dimensiunile cartușului și grafia literelor se pot stabili mai multe variante (fig. 1 și 2).

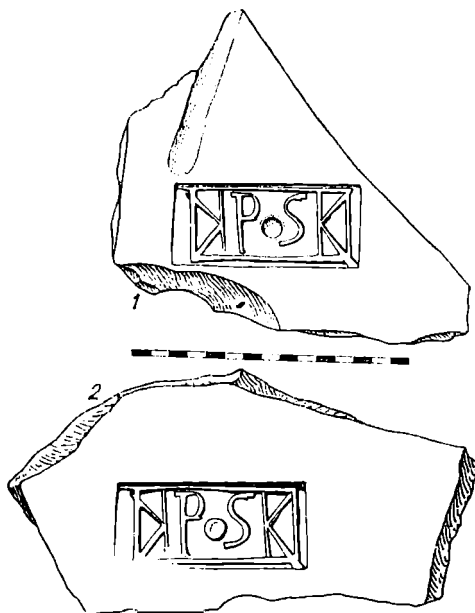

Fig. 1

Ștampilele cu *P(edites) S(ingulares)* s-au descoperit *in situ* în nivelul de locuire datat în perioada Traian-Hadrian, respectiv faza cea mai veche de construcție a termelor. Unele dintre fragmentele de tegule cu ștampile au apărut și în nivelurile mai târzii, fie antrenate în dărîmături, fie refoșosite în ziduri.

⁹ Cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 43—54.

¹⁰ Un corpus complet al ștampilelor descoperite va apare în monografia *Buridava romană*, pe care intenționăm s-o publicăm într-un viitor apropiat.

¹¹ D. Tudor, *Dacia*, N. S., 8, 1964, p. 345—351; idem, *SCIIV*, 16, 1965, 1, p. 184/13; idem, *SMMIM*, 1, 1968, p. 24; Gr. Florescu și C. Petolescu, *IDR*, II, 1977, p. 219/564.

Așa cum este știut, acești *pedites singulares* constituiau garda personală a guvernatorului Moesiei Inferior și descoperirea ștampilelor amintite implică prezența la Buridava a însuși guvernatorului, în intervalul dintre cele două războaie dacica (102—105)¹²; Buridava constituind cartierul său general în vederea pregătirii celui de-al doilea război dacic. În perioada de „liniște” dintre cele două războaie (și poate și după terminarea celui de al doilea război dacic, în timpul lui Traian, când Buridava a aparținut de Moesia Inferior) detașamente din această infanterie specială de gardă au participat și la construirea termelor mari (nr. 1) și a altor edificii de genul celui de la priza nr. 1, a cărui rost este greu de precizat, deoarece a fost complet distrus¹³.

II. *Cohors II Flavia Bessorum*

S-au descoperit 35 ștampile cu numele acestei trupe rediate prin *C·HIIFLBES* (fig. 3/2,5—6; 4/3), *COHIIFLBES* (fig. 3/1; 4/2) și *C·HIIFLBE* (fig. 5/1—3), ultimele în număr de cinci; dintre acestea trei, aflate pe țigle întregi, folosite la baza unui „canal”, ce se leagă de încăperea cu hypocaust C 4 (aparținând fazei mai vechi de construcție a termelor mari) au fost lăsate *in situ*. Ștampilele sînt identice cu cele de tip 1 (*C·HIIFLBES*), cu singura deosebire că lipsește *S* de la sfîrșit (fig. 5/1—3). Ținînd seama de faptul că în cadrul cartușului *S* ar fi încăput, este posibil ca la ștampilare această literă să nu se fi imprimat, ori s-a imprimat superficial și a fost corodată. Țiglele întregi cu ștampile se află la adîncimea de 3,15 m față de nivelul actual al solului și au fost lăsate *in situ*, întrucît marginea lor de NE era suprapusă de peretele „canalului”. Dealtfel rolul acestui „canal” va fi precizat în campaniile viitoare, cînd s-ar putea descoperi noi țigle ștampilate, căci ele merg de-a lungul peretelui și spre NV și spre SE. De reținut faptul că cele trei țigle cu ștampile sînt singurele țigle dezvelite la baza „canalului” și sînt în continuare, una cu alta, fiecare suprapunînd pe cealaltă (spre capătul de SE) pe o lățime de 2—3 cm, astfel încît să capete o ușoară pantă de scurgere către SE.

In situ s-au păstrat și ștampile cu *C·HIIFLBES* și *COHIIFLBES*, legate toate de faza mai veche de construcție a termelor, datată în epoca Traian-Hadrian, fapt ce arată că ele sînt contemporane. Predomină cele de tip 1 (*C·HIIFLBES*). Astfel din cele 16 ștampile care păstrează începutul, 14 sînt de tip 1 (*C·HIIFLBES*) și numai două de tipul 2 (*COHIIFLBES*), la restul exemplarelor lipsesc primele două litere. În funcție de grafia literelor și dimensiunile cartușului se poate constata că la imprimarea ștampilelor s-au folosit mai multe tipare (fig. 3/1—6; 4/1—3; 5/1—3).

Această unitate recrutată sub împărații Flavi, din tribul tragic al bessilor, aparținea, în anul 105 grupului de armate din Moesia Inferior (CIL, XVI, 50) și a participat la luptele de cucerire a Daciei, apoi se stabilește după unii cercetători în anul 106 în Transilvania și construiește castrul de la Cincșor¹⁴, iar în anii 129¹⁵ și 140¹⁶ face parte din trupele Daciei Inferior.

Descoperirea unei ștampile cu *cohors II Flavia Bessorum* — *C·HIIFLBES* — (tipul I de la Stolniceni) la Mihăești-Plută¹⁷, unde a existat un *castellum* ce supraveghea Valea Govorei și respectiv drumul ce venea de la Bumbesti, pe la poalele Carpaților, arată că în timp ce această trupă staționa la Stolniceni, un detașament al ei a fost detașat aici și a construit probabil mica fortificație, în preajma căreia a luat naștere și o așezare romană; în cadrul ei au trăit și daci aduși aici (la loc deschis) din așezarea dacică de la Buleta, care încetează în primul război dacic. Deci așezarea de la Mihăești-Plută („Birsești”) nu este dacică și anterioară castelului¹⁸, ci aparține secolelor II-III e. n., așa cum arată materialele adunate de noi și cele două monede de argint; una de la Traian din anii 103—112 (Cf. D. Tudor, OR⁴, p. 233) și alta de la Antoninus Pius. Terenul pe care se află așezarea este transformat de mai mulți ani în pepinieră.

¹² Cf. D. Tudor în lucrările citate la nota 11.

¹³ D. Tudor crede că aici a putut fi un edificiu de caracter militar în care își avea cartierul de comandă însuși guvernatorul Moesiei Inferior. Cf. OR³, p. 34—35.

¹⁴ Cf. C. Daicovicu, AISC, 2, 1932—1935, p. 253; I. I. Russu, ActaMN, 4, 1967, p. 87. Ioana Bogdan Cătănicu SCIVA, 25, 1974, 2, p. 284, crede că cohorta de besi s-a putut stabili la Cincșor abia la începutul domniei lui Hadrian, lucru care în lumina descoperirilor de la Stolniceni pare plauzibil.

¹⁵ CIL, XVI, 75.

¹⁶ B. Gerov, Klio, 37, 1959, p. 197.

¹⁷ În lucrările lui D. Tudor (SCIV 16, 1965, 1, p. 182/10; Idem, OR³, p. 238, SE 446; OR⁴, p. 232—233 etc.) și ale altor cercetători (N. Gostar, Arh. Mold., 4, 1966, p. 184; Gr. Florescu și C. Petolescu, IDR, II, 571 etc.) se vorbește de Birsești, dar denumirea exactă este Mihăești-Plută (coin. Mihăești, punctul Plută).

¹⁸ Vezi D. Tudor, OR³, p. 238; idem, OR⁴, p. 232—233; N. Gostar, *op. cit.*, p. 184; Gh. Petre, Materiale, 9, 1970, p. 473, fig. 4/1, 3—8, 10, 12. Vasul de la fig. 4/2 și fragmentul de la fig. 4/9 nu provin de aici. Material văzut de noi prin amabilitatea lui Gh. Petre. Menționăm că și uneltele descoperite aici își au analogii în așezarea de la Stolniceni-Buridava.

Fig. 2

Fig. 3

Două tegule (fragmente) cu ștampile de tipul 2 de la Stolniceni (*COHII FLBES*) au fost descoperite și la Rucăr¹⁹, fapt ce presupune că din garnizoana de la Stolniceni (Buridava), și nu de la Cineșor, a fost detașat aici un detașament al cohorții, care a construit castelul și termele. Notăm că ștampila cu cohors II Flavia Bessorum de la Cineșor (cu prescurtarea *CIFB*), este diferită de tipurile de ștampile ale acestei unități cunoscute la Stolniceni-Buridava, Mihăești-Plută și Rucăr.

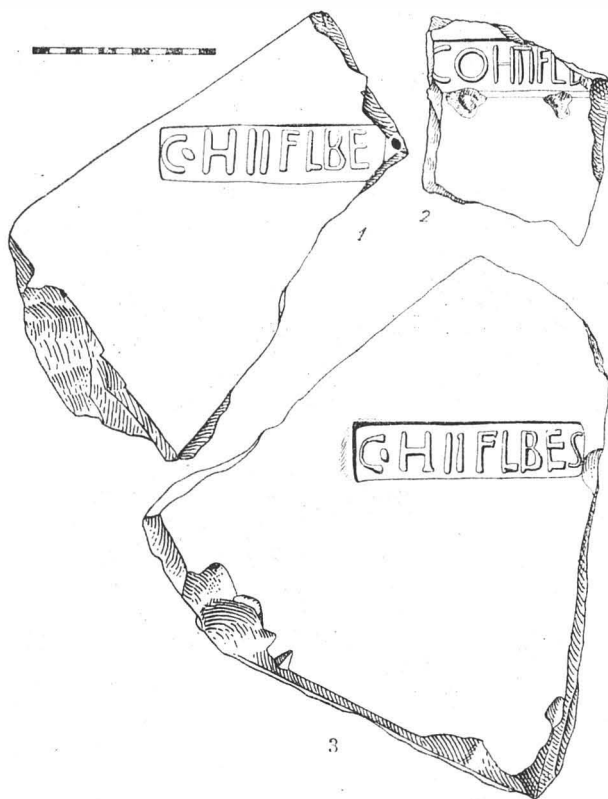

Fig. 4

Fig. 5

¹⁹ Cf. Ioana Bogdan Cătănciu, *op. cit.*, p. 282–287, fig. 5/a–b.

Cohors II Flavia Bessorum a fost prezentă la Buridava încă de la sfârșitul primului război dacic (an 102) și judecând după numărul mare de ștampile, credem că a staționat aici pînă la începutul domniei lui Hadrian cînd a fost transferată la Cincșor. Deci noi presupunem că în perioada cit Buridava a aparținut de Moesia Inferior cohorta a staționat aici, avînd detașamente dislocate la Rucăr și Mihăești-Plută.

III *Legio I Italica* și *legio V Macedonica*.

În nouă cazuri întîlnim pe aceeași ștampilă legiunile I Italica și V Macedonica (fig. 6 — 9 ; 10/1 — 5).

1. *LEG I (iones) I[ITAL(ica) ET]*
V[MACE(donica)] (fig. 6)

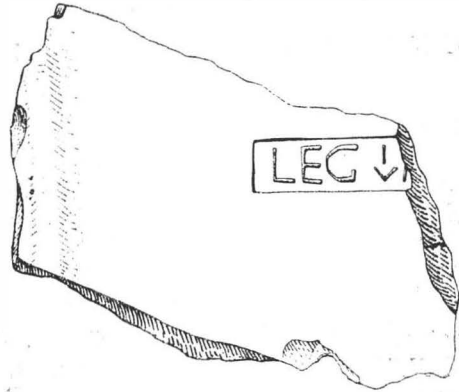

Fig. 6

2. [*LEG(iones)*] *I ITAL(ica) ET*
V MACE(donica), (fig. 7 ; 10/3)

Fig. 7

- 3/a [*LEG(iones) I I]TAL(ica) ET*
[V] MACE(donica)
b. *C(aius?) IVLIV[S]...* (fig. 8 ; 10/2)

Fig. 8

- 4/a. [L] EG(iones) I [ITAL(ica) ET]
V[MACE(donica)]
b. [CORNELI]VS SEVERV(s), (fig. 9; 10/1)²⁰

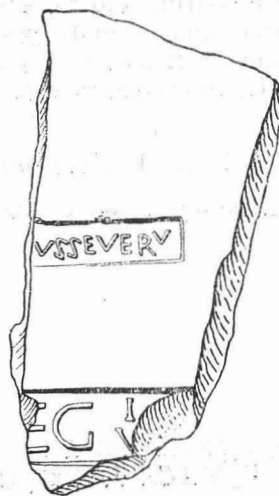

Fig. 9

Se constată astfel că pe unele cărămizi, alături de unități militare se află și unele antroponime precum [CORNELI]VS SEVERV(s), (fig. 9), C(aius?) IVLIV[S], (fig. 8), iar pe o șampilă triplă așa cum vom vedea mai jos [IVL?]IVS APER. Sint probabil numele unor șefi ai atelierelor de cărămidărie (cărămidari șefi) și nu gradați care conduceau echipele de salahori, așa cum cred alți cercetători²¹.

Toate ștampilele au fost găsite în sectorul termelor mari și se leagă de faza mai veche a construcției lor, datată în epoca Traian-Hadrian.

IV. Legio I Italica, legio V Macedonica și legio XI Claudia

La Stolniceni-Buridava s-au găsit pe două tegule fragmentare, ștampile pe care apar împreună cele trei legiuni ale Moesiei Inferior²²

1. [L] EG(io) I ITAL(ica) E [T]
[LEG(io) V] MACE(donica) [ET]
[LEG(io) XI CLAVD(ia)]

- 2/a [LEG(io) I ITAL(ica) ET]
[LEG(io)] X [I CLAVD(ia)]
[ET]LEG(io) V M[ACE(donica)]

b [IVL?] IVS APER²³

În săpăturile noastre nu s-a mai găsit nici o șampilă de acest fel.

V. Legio V Macedonica

Pe un fragment de la gitul unei amfore, găsit într-un complex aparținând nivelului I de locuire, este scris cu roșu LE [G(io)] V M. [ACE(donica)], marginile inscripției fiind rupte (fig. 11/2). Fragmentul de amforă are dimensiunile de 11,5 × 10 cm, iar înălțimea literelor de 4 și respectiv 3 cm (fig. 11/2). Este desigur un recipient ce a aparținut unității respective, în care se păstra ulei (sau vin).

Pe un alt fragment de la o amforă de același tip, aparținând aceluiași nivel, s-a păstrat scris tot cu roșu (exact aceeași nuanță de culoare) numai literele LEG, din G păstrându-se numai o parte din literă (fig. 11/1). Ciobul este oarecum triunghiular cu baza de 8 cm și înălțimea de 7,5 cm. Înălțimea literelor este de 3,5 cm (fig. 11/1). E vorba oare tot de aceeași unitate? Greu de spus, lucru este posibil însă ținând seama de nuanța culorii și locul descoperirii.

VI. Cohors I Augusta Nervia Pacensis Brittonum milliaria.

Este documentată la Stolniceni pe o țiglă cu șampilă imprimată retrograd CORSMB, publicată de Gr. Tocilescu²⁴. Unitatea este documentată în Dacia Inferior în anul 140²⁵. Este o unitate militară

²⁰ Restul ștampilelor vor fi ilustrate în corpus-ul amintit supra la nota 10.

²¹ Vezi D. Tudor, SMMIM, 1, 1968, p. 27–29.

²² Cf. D. Tudor, SCIV, 17, 1966, 3, p. 593/1–2; Gr. Florescu și C. Petolescu, IDR, II, 556–557.

²³ Ibidem.

²⁴ Cf. Gr. G. Tocilescu, Archäologisch-epigraphische Mitteilungen, 19, 1896, 1, p. 84/11; CIL, III, 14 216/25.

²⁵ Cf. B. Gerov, Klio, 37, 1959, p. 196–198.

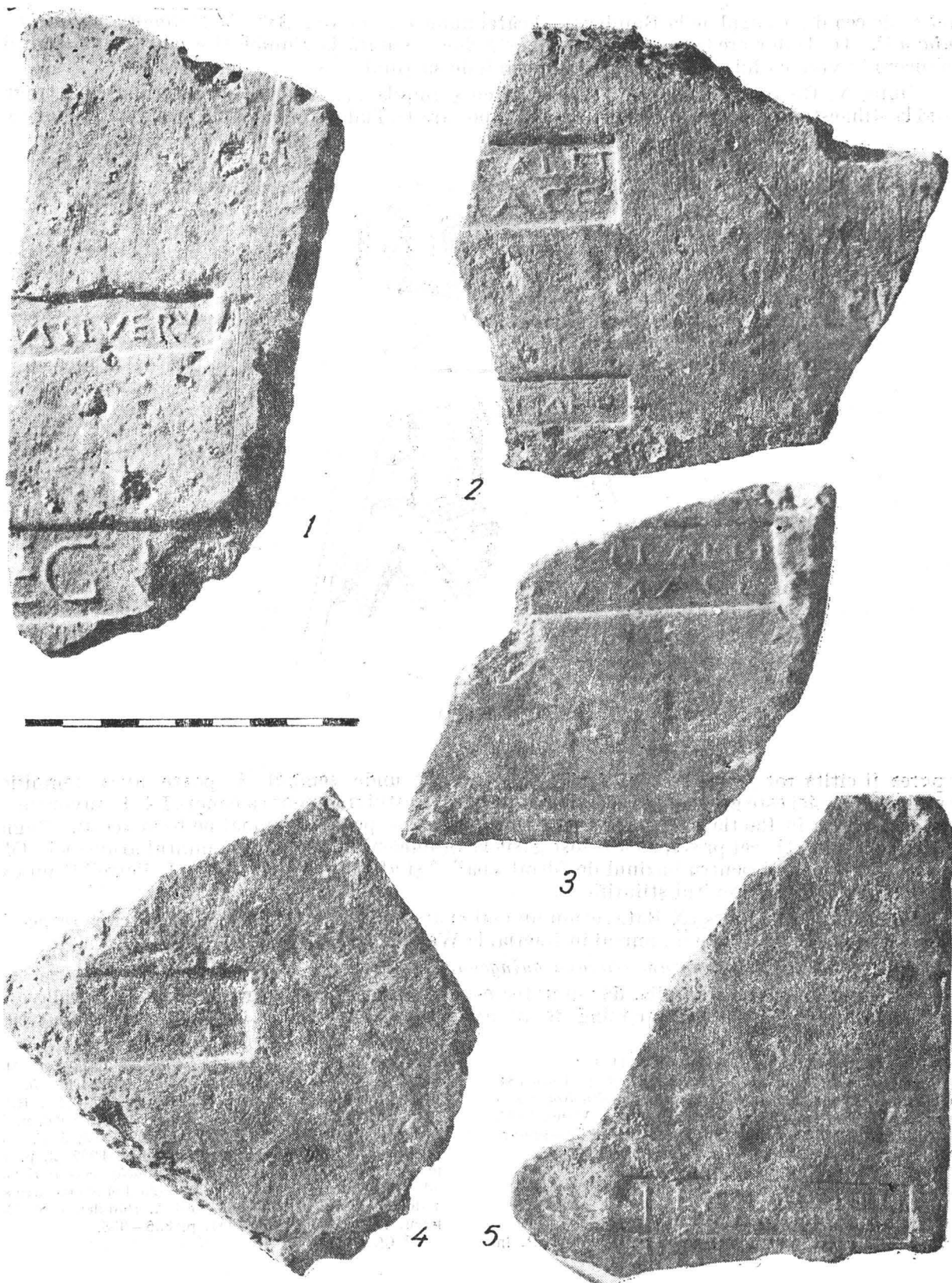

Fig. 10

diferită de cea din castrul de la Bumbesti, al cărei nume era *cohors I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana* ²⁶. D. Tudor credea că această cohortă documentată la Bumbesti a construit castru de la Stolniceni în vremea lui Hadrian, lucru imposibil de susținut ²⁷.

După N. Gostar și fragmentul de tegulă cu ștampila ... *XB* (tot cu imprimarea retrogradă) găsită la Mihăești-Plută (la N. Gostar „Birșești”) pe care D. Tudor o citea [*COH(ors)I*]*XB* (*atavorum*) ²⁸

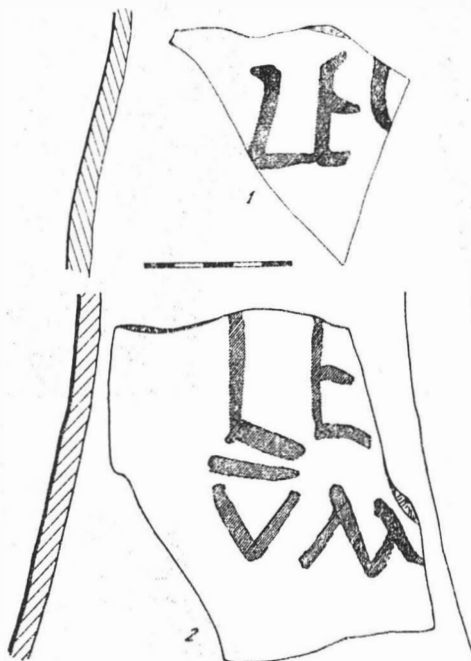

Fig. 11

ar putea fi citită tot [*COH(ors) milliaria*] *B(rittonum)*. unde semnul *X* poate avea semnificația de *milliaria* ²⁹, căci este greu de dovedit numai pe baza acestui fragment că *cohors IX Batavorum* ce-și avea garnizoana în Raetia să fi staționat la Buridava. Am specificat numai pe baza acestui fragment de ștampilă, întrucît cel presupus a fi fost găsit la Stolniceni în 1965 „în pămîntul aruncat în Olt cu ocazia săpării locului pentru bazinul de filtrat apă” ³⁰ și aflat în „colecția Gh. I. Petre” ³¹ nu există și va trebui scos din circuitul științific ³².

Menționăm că *cohors IX Batavorum* nu mai apare nicăieri în Dacia și Moesia, trupa respectivă a staționat în secolele II-III e.n., numai în Raetia, la Weissenberg și Passau (Austria).

VII. *Cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata*

Nu s-a găsit nici o ștampilă, dar unitatea este menționată de papyrusul Hunt la Buridava cu o *vexillatio* (anii 105–106) ³³. Aparținînd de armatele Moesiei Inferior ³⁴, cohorta a participat la răz-

²⁶ CIL, III, 14 485 a; ILS, 9 179; IDR, II, 174.

²⁷ Vezi întreaga discuție la N. Gostar, *op. cit.*, p. 183–184.

²⁸ Vezi D. Tudor, *Akten des IV Internationalen Kongresses für griechische und lateinische Epigraphik, 1962*, Viena, 1964, p. 405; idem, *SCI V*, 16, 1965, 1, p. 184. Această interpretare a fost preluată și de alți cercetători (Vezi IDR, II, 572).

²⁹ Cf. N. Gostar, *op. cit.*, p. 184.

³⁰ Vezi D. Tudor, *SMMIM*, 1, 1968, p. 25.

³¹ *Ibidem*.

³² Lucru cu care este de acord și Gh. Petre.

³³ În legătură cu papyrusul Hunt, vezi A. S. Hunt, in

Raccolta di scritti in onore di Giacomo Lumbroso, Milano, 1925, p. 265–273; G. Cantacuzino, *RHSEE*, 5, 1928, p. 39–74; R. O. Fink, *JRS*, 48, 1958, p. 107–116; R. Syme, *JRS*, 49, 1959, p. 26–33; R. Vulpe, *SCI*, 2, 1960, p. 338–340; idem, *Dacia*, N. S., 5, 1961, p. 369–372; J. F. Gilliam, in *Hommage à Albert Grenier*, Bruxelles, 1962, 2, p. 749 și urm.; D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ed. a II-a, București, 1967, p. 322–323. Pentru datarea sigură a documentului în 105–106, vezi A. Rădulescu, M. Bărbulescu, *Dacia*, N. S., 25, 1981, p. 356–358.

³⁴ Cf. CIL, XVI, 44.

boaiele dacice și apoi s-a stabilit în Dacia sudică. Aici o menționează diplomele militare din anii 129³⁵ și 140³⁶. Cohorta este documentată și în castrul de la Arutela pe o plăcuță (lamă) de argint (azi dispărută) pe care se afla inscripția (punctată): *VALERIVS VALER[I]ANVS EQ(ves) LIB(rarius) C(o) HOR(tis) I IHS(panorum) EA[V]OTOPO(suit)*³⁷.

Cohors I Hispanorum a fost identificată pe baza mai multor ștampile tegulare (*COHHIS*) la Angustia (Brețeu, jud. Covasna), unde se crede că a fost unitatea de bază din acest castru³⁸. Detașamente ale ei au mai fost documentate la Comalău și Boroșneul Mare (?), detașate aici din castrul de la Angustia (Brețeu)³⁹.

Deci în timpul războaielor dacice și probabil și după aceea o *vexillatio* din această unitate se afla la Buridava.

Din cele prezentate reiese că la Stolniceni-Buridava a fost la începutul secolului al II-lea și în special în perioada dintre cele două războaie dacice, din timpul lui Traian, un puternic centru militar. Comanda trupelor din garnizoana Buridava o avea însuși guvernatorul Moesiei Inferior, prezent și el aici, în vederea pregătirii celui de-al doilea război dacic, așa cum arată cele 90 de ștampile tegulare cu *pedites singulares*, trupă care alcătua garda personală a guvernatorului.

A reieșit din cele prezentate că în garnizoana de la Buridava au staționat unități din legiunile I Italică, V Macedonică și XI Claudia, din cohors II Flavia Bessorum, cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata, cohors I Augusta Nervia Pacensis Brittonum milliaria și *pedites singulares*.

Centru militar de la Stolniceni-Buridava avea o mare rază de acțiune care se întindea în est până dincolo de Olt, la Rucăr, unde au fost trimise detașamente din cohors II Flavia Bessorum, iar în nord și vest până la poalele Carpaților, în grija lui intrând castrul de la Simbotin (*Castra Traiana*) și castelul de la Mihăești-Plută, unde au fost detașate trupe tot din cohors II Flavia Bessorum.

Numărul mare de ștampile tegulare arată că la Buridava au putut exista două castre, încă din vremea lui Traian, unul dintre ele trebuind să fie din piatră, căci e greu de crezut că (în această vreme) trupele staționate aici să ridice în piatră alte edificii și nu și o fortificație.

Sperăm că în anii viitori, cu fonduri sporite, să putem identifica și importanta fortificație în care au staționat trupele mai sus menționate și altele ce vor fi descoperite în viitor⁴⁰.

Dintr-un puternic centru militar la începutul secolului al II-lea Buridava romană a devenit în cursul secolelor II-III e.n. un puternic centru economic și comercial, așa cum arată descoperirile arheologice.

La centre militaire romain de Buridava

RÉSUMÉ

L'auteur procède au décompte des unités militaires en stationnement à Buridava (Stolniceni-Rimnicu Vilcea). Son étude repose sur les tuiles à estampille mises au jour dans le secteur des grands thermes de l'agglomération romaine civile — Priza no 1, car le camp proprement-dit n'a pas été localisé jusqu'à présent. Les données fournies par D. Tudor pour le camp de Stolniceni-Buridava (cf. note 2) ne se vérifient pas en terrain.

Les fouilles de la période 1971—1984 (cf. Buridava, 4, 1982 p. 43—54) ont dégagé 130 tuiles à estampille. Déjà auparavant, on y avait récolté environ dix exemplaires, ce qui fait monter leur nombre approximatif à 140. Il s'agit d'unités militaires en garnison à Buridava et qui ont travaillé à la construction des thermes et autres édifices du site.

³⁵ Cf. CIL, XVI, 75.

³⁶ Cf. B. Gerov, KLio, 37, 1959, p. 196—198.

³⁷ Cf. CIL, III, 12 602; IDR, II, 582.

³⁸ Cf. N. Gudea, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 382.

³⁹ Cf. N. Zahariade, SCIVA, 28, 1977, 2, p. 263—264.

C. Vlădescu, *op. cit.*, p. 36, consideră că de la Angustia a fost detașată o *vexillatio* și la Arutela. După I. I. Russu, SCIV, 23,

1972, 1, p. 72, cohors I Hispanorum a staționat întâi la Buridava și Arutela și apoi la Angustia (Brețeu).

⁴⁰ În depozitul Muzeului din Rimnicu Vilcea se află și două ștampile cu legiunea XIII Gemina, care după unele informații ar proveni tot de la Stolniceni. Cum în săpături n-au apărut alte indicii ale prezenței trupeii la Buridava, ne reținem a le comenta, o vom face într-un studiu viitor când vom avea certitudinea descoperirii lor aici.

On constate que la plupart des estampilles sont celles des *P(edites) S(ingulares)* (90), désignant la garde personnelle du gouverneur de la Mésie Inférieure (fig. 1—2). Viennent ensuite les estampilles de la *cohors II Flavia Bessorum* (35). Ces dernières se rangent dans trois catégories, à savoir celles marquées *C·HIIFLBES* (type 1), celle portant la marque *COHIIFLBES* (type 2) et celle marquée *C·HIIFLBE* (comme type 1 sans S), type 3 (fig. 3—5). Ces pièces se rattachent également à la première phase des grands thermes, datée de l'époque Trajan-Adrien.

Mais toujours à Stolniceni-Buridava on a trouvé aussi deux estampilles à l'état fragmentaire où figurent ensemble les légions I Italica, V Macedonica et XI Claudia. Dans neuf cas, on retrouve réunis seulement les noms de deux légions, I Italica et V Macedonica (fig. 6—10). Enfin, quelques estampilles triples ou doubles portent en plus inscrits des anthroponymes, du genre : *[IVL?] IVS APER*, *C(aius) IVLIV [S]* (fig. 8) ou *[CORNELI]VS SEVERU(s)*, vraisemblablement, les noms de quelques briquetiers en chef.

Sur un fragment de amphore romaine ont conservé écrit avec la couleur rouge (fig. 11/2) *LE[G (io)] VM [ACE (donica)]*, mais sur un autre (fig. 11/1) seulement *LEG(io)*.

Toujours à Stolniceni-Buridava, une découverte fortuite, éditée par Gr. Tocilescu (cf. note 24) montre une estampille imprimée à rebours : *CORSMB*. Elle atteste le stationnement sur place d'un détachement de la *cohors I Augusta Nervia Pacensis Brittonum milliaria*. Mais cette unité ne faisait point partie de la *cohors I Aurelia Brittonum milliaria Antoniniana*, attestée à Bumbești et à laquelle, selon D. Tudor, il fallait attribuer la construction du camp de Buridava — chose impossible à soutenir vu les données actuelles.

La dernière unité au sujet de laquelle il est prouvé qu'elle s'est trouvée à un certain moment en garnison à Buridava est la *cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata*. Aucune des tuiles mises au jour, ne porte sa marque, mais cette unité est mentionnée par le papyrus Hunt avec une vexillatio (années 105—106).

L'auteur traite de la datation des estampilles respectives ainsi que d'autres questions liées à la présence des unités militaires attestées à Stolniceni-Buridava. Sa conclusion est que vers le début du IIe siècle et surtout pendant l'entre-deux guerres daces du temps de Trajan, Buridava devait être un puissant centre militaire. Ces troupes en garnison à Buridava avaient pour commandant en chef le gouverneur-même de la Mésie Inférieure, lui aussi présent sur les lieux, ou il veillait aux préparatifs de la deuxième guerre contre les Daces, en 105—106. C'est ce dont témoignent les plus de 90 tuiles portant la marque *P(edites) S(ingulares)*, qui est celle de la garde personnelle du gouverneur. A cette époque, le gouverneur commandait aussi plusieurs unités détachées des légions I Italica, V Macedonica et XI Claudia, ainsi que de la *Cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata* et toute la cohorte besse (*Cohors II Flavia Bessorum*) — appartenant toutes aux troupes de Mésie Inférieure.

Le centre militaire de Buridava (Stolniceni) exerçait son contrôle au loin : à l'est jusqu'au-delà de l'Olt, jusqu'à Rucăr, où des détachements de la *Cohors II Flavia Bessorum* ont été envoyés ; vers le nord et l'ouest, ce contrôle s'exerçait jusqu'au pied des Carpates, englobant les camp de Simbotin (*Castra Traiana*), castellum de Mihăești-Plută — les troupes détachées là faisaient partie de la *Cohors II Flavia Bessorum*. Selon l'auteur cette unité militaire besse a pu stationner à Buridava jusqu'au commencement du règne d'Adrien, pour être détachée en Transylvanie, à Cincșor, seulement à ce moment-là.

Ayant commencé, au début du IIe siècle, par être un puissant centre militaire, la Buridava romaine devait prendre un grand essor au cours des IIe — IIIe siècles de n.è., en devenant aussi un centre économique et commercial florissant, comme l'attestent les résultats des fouilles archéologiques effectuées là.